

“İRK BİTİG” ABİDƏSİNDƏ İŞLƏNƏN FEİLLƏR

Dilimizin leksik qatında önəmli yer tutan feilin nitq hissəsi kimi öyrənilməsi həmişə vacib olmuş və tükoloji ədəbiyyatlarda özünəməxsus yer tutmuşdur. Feil iş, hərəkət, hal və vəziyyət bildirir. Feil həm dilimizin orijinallığının qorunmasında, həm də milli xüsusiyyətləri əks etdirməkdə digər nitq hissələrinə nisbətən üstün mövqeydə dayanır. Bütün türk dilləri kimi, qədim türk yazılı abidələrinin dili də feillərlə zəngindir. Məlumdur ki, dil daim inkişaf edən, dəyişən sistemdir. Müxtəlif tarixi formasiyaların dəyişməsi ilə dilin fonetik, leksik, grammatik qatlarında fərqliliklər yaranır. Müəyyən bir xronoloji zaman kəsiyində aktiv işlənən feil ya fonetik formasında müəyyən dəyişiklik baş verməklə dildə mövcudluğunu davam etdirir, ya leksik qatlarında fərqlər yaranır, hətta başqa bir mənə kəsb edir, ya da tamamilə dildən çıxır və ya mürəkkəb sözlərin tərkibində ilişib qalır. Bu cəhətdən qədim uyğur abidələrindən biri olan “İrk bitig”(Fəlnamə) abidəsində işlənən feilləri nəzərdən keçirmək və onların keçdiyi tarixi inkişaf yolunu izləmək, həm qədim türk dilinin feil qatını, həm də abidədəki feillərin sonrakı inkişafını öyrənmək üçün əhəmiyyətlidir.

“İrk bitig”, həm də Fəlnamə adı ilə tükoloji ədəbiyyatlarda adı keçən bu kitab göytürk əlifbası qədim uyğur dilində kağız üzərində yazılmışdır. 1907-ci ildə Aurel Steyn tərəfindən Şərqi Tüküstanda Tun-huanq budda monastrında tapılmışdır. Abidənin yazılma tarixini Əbülfəz Rəcəbli VIII əsrin sonu IX əsrin əvvəllərinə, Talat Təkin isə IX əsrə aid olduğunu qeyd edir. Əsər 1912-ci ildə V. Tomsen tərəfindən ilk dəfə ingilis dilinə, Azərbaycan dilinə Ə.Şükürlü və Ə.Rəcəbli və digər tədqiqatçılar tərəfindən tərcümə olunmuş, bu məqalədə də Ə.Rəcəbli tərcüməsindən istifadə olunmuşdur.

Az. Abidədə üç dəfə işlənən bu feili Ə.Rəcəbli, T.Təkin “azmaq, yolundan çıxmaq”, Ə.Şükürlü isə “yoxa çıxmaq” kimi tərcümə edir. “*kuş oğlu uça aztı, kiyik oğlu yükürü aztı*”(7,385). Azmaq feili Ongin abidəsində də “azmalım”(7,253) eyni mənada işlənir. Qədim uyğur yazısı ilə yazılmış abidələrdə isə “azağ” şəklində rast gəlinir. Daha sonrakı abidələrdən “Divanü lüğət-it-türk”də və İbn Mühənnə lüğətlərində də azmaq kimi qeyd olunan bu feil türk dili leksikasının aktiv fondunda hələ də işlənməkdədir.

Ar. Abidədə “arıp” və “armış” şəklində 3 dəfə rast gəlinən bu feili Ə.Rəcəbli bir məqamda “arıqlamaq”(25-ci sətir), digərində isə “xəstələnmək”(52-ci sətir) kimi, Ə.Şükürlü isə “arıqlamaq” və “yorulmaq” kimi tərcümə etmişdir. “Kül tigin” abidəsinin cənub üzünün səkkizinci sətirində rast gəlinən armaq feili aldatmaq, yoldan çıxarmaq mənasını ifadə edir. “*Süçik sabın, yumşak ağın arıp...*”(7, 279). “Divanü lüğət-it-türk”də iki müstəqil vahid kimi “yorulmaq” və “aldatmaq”, İbn Mühənnə lüğətində isə “yorulmaq” mənasında işlənmişdir. Tarixən arılmaq feil də olmuşdur ki, bu söz yorğun-argın sözünün tərkibində qalmışdır.

Ayin. “qorxmaq, çəkinmək”. “*Korkma, edgüti ötün, ayınma edgüti yalbar*”/“*Qorxma yaxşıca dua et, çəkinmə yaxşıca yalvar*”. Ə.Şükürlü isə ayın feilini “həyacan keçirmək kimi tərcümə edir” (8, 290). “Divanü lüğət-it-türk” və İbn Mühənnə lüğətlərində rast gəlinməyən bu söz qədim uyğur yazısı ilə yazılmış abidələrdə “ayun”, yəni “qorxma, çəkinmə” mənasını ifadə edir.

Atan. Bu feilə göytürk yazısı ilə yazılmış abidələr arasında “İrk bitig”də bir dəfə rast gəlinir. “ad çıxarmaq, şöhrətlənmək” mənasındadır. “*Ebişərü kəlsər, özi atanmış...*”/“*Evinə tərəf gəlsə, özü ad qazanmış*” Uyğur türkcəsi sözlüyündə “atamak”, həm də “atanmaq” kimi keçən feil Mahmud Kaşğaridə də “atan” formasında özünü göstərsə də, “axtalanmış dəvə” mənasını ifadə edir.

Artat. “pozmaq, zəiflətmək, xarab etmək, məhv etmək”. “*Yulka təgmişik yıdıtmayın, ayka təgmişig artatmayın*”. Abidədə bir dəfə rast gəlinən bu feilə “Kül tigin” abidəsində 22-ci sətirdə bir dəfə rast gəlinir “*...türk bodun, ilin, törün kim artatı...*”. “Divanü lüğət-it-türk”də də keçməkdədir.

Bar. Abidədə 20 dəfə rast gəlinən bu feil “getmək, “çatmaq” mənalarını ifadə edir. Qədim türk yazılı abidələrində tez-tez rast gəlinir. Əhməd Yəsəvinin “Divan-i hikmət”ində barmaq feili “bar”

şəklində, “olmaq” mənasında işlənmişdir. *“Bahillerniñ boynında otlug zencir kişen bar”/ “Cimrilein boynunda ateşden kelepçe var”*. Bu feil müəyyən tarixi inkişaf yolu keçərək varmaq şəklində Türkiyə türkcəsində müstəqil şəkildə, Azərbaycan dilində isə var-gəl etmək mürəkkəb feilinin tərkibində qalmaqdadır.

Butula. “balalamaq”. Abidədə bir dəfə rast gəlinir. “...örün(g) inkəni butulamış”. (7, 384) Bu feilə “Divanü lüğət-it-türk” və İbn Mühənnə lüğətlərində rast gəlinmir.

Ba. Abidədə beş dəfə rast gəlinir. “bağlamaq” mənasını bildirən bu sözə “Tonyukuk” abidəsində, “Divanü lüğət-it-türk”də rast gəlinir. “Kuzğunuğ ığaçka bamış” (7, 385)

Bul. “tapmaq, qazanmaq”. *“Kəkük təzkin bultı”/ “qu quşu lələyi tapdı”*. Abidədə üç dəfə işlənir. “Kül Tigin” və “Tonyukuk” abidələrində də rast gəlinən bu feil “Divanü lüğət-it-türk” və İbn Mühənnə lüğətində keçməkdədir. Müstəqil şəkildə Türkiyə türkcəsində də qalmaqdadır.

Bol. “olmaq”. Abidədə 14 dəfə işlənir. Qədim türk dili leksikasında intensiv işlənmə tezliyi ilə seçilən bu feil “Kül Tigin”, “Ongin”, “Bilgə Kağan”, “Divanü lüğət-it-türk” və s. abidələrdə də keçməkdə və masir dövrdə “olmaq” şəklində işlənməkdədir. “Qutadğu bilik”də: *“Bolur ötrü işler bütün hem bışığ”*

Bədizlə. “bəzəmək, bəzək vurmaq”. Abidədə bir dəfə işlənmişdir. *“...tort buluytaku edgüsi uyarı tirilipən məhiləyur, bədizləyür, -tir”/ “Dörd tərəfindəki yaxşısı, ağıllıları toplaşib zövq alır, süsləyir, - deyir”*. Daha sonrakı dövrdə bu sözü “bədhizlik əv”/ “bəzəkli ev” kimi “Divanü lüğət-it-türk”də rast gəlirik. “Qutadğu bilik”də bu şəkildə işlənmişdir: *“Yaşıl kök bezediñ tümen yulduzun”*

Əmsi. “əmmək”, yalnız bir dəfə rast gəlinir. *“Bay ər koyı ürüküpən barmış, bōrikə sokuşmuş, bōri ağzı əmsimiş”* (8, 285) “Varlı kişinin qoyunu qorxub qaçmış, canavara rast gəlmiş, qurd südünü əmmiş”. Əmsi feili “Divanü lüğət-it-türk”də yoxdur, lakin ona çox bənzəyən “əmsə” “əmmək istəmək” feili var.

Əñlə. “ovlamaq” Yalnız bir dəfə rast gəlinir. *“Bars kiyyik əñləyü məñləyü barmış”/ “Bars-heyvan ov ovlamağa getmiş”*. “Divanü lüğət-it-türk”də bu feil qeyd olunmur.

İt. Ə.Rəcəbli “İlig itmiş mən” (7, 388) “el düzəltmişəm”, lakin Ə.Şükürlü isə bu sözü “dövlət qurmaq” kimi tərcümə edir. Həmçinin digər göy türk abidələrindən “Kül Tigin”, “Bilgə Xağan”, “Tonyukuk” abidələrində də intensiv işlənmişdir. Yalnız bir dəfə rast gəlinir. “Divanü lüğət-it-türk”də bu söz “it” şəklində, lakin itmək mənasında işlənir.

İçğın. “dağılmaq, ayrılmaq, tərk etmək” mənalarını ifadə edən bu feilə “İrk Bitig”də bir dəfə, “Ongin” və “Kül Tigin” abidələrində isə bir neçə məqamda rast gəlinir. “İrk bitig”in dilimizə tərcümə olunmuş bir nəşrində isə bu söz “itmək” kimi tərcümə olunur. (3, 101) *“Uzuntonluğ küzünüzün kölgə içğınmış”/ “Uzundonlu güzgüsünü gölə düşürmüş”*. “Divanü lüğət-it-türk”də “itirilmək, yox edilmək” mənasında qeyd olunmuşdur.

İd. “göndərmək, atmaq, yola salmaq” “İrk bitig”də sadəcə bir dəfə rast gəlinən bu feil “Ongin”, “Kül Tigin”, “Bilgə Xağan”, “Tonyukuk” və s. abidələrdə də rast gəlinir.

Kulunla. “qulunlamaq, balalamaq, doğmaq” Abidədə yalnız bir yerdə rast gəlinir. *“...ak bisi kulunlamış”/ “ağ maydanı balalamış”*. A. Caferoğlunun “Eski uyğur türkcəsi sözlüğü” və “Karahanlı türkcəsi sözlüğü”ndə rast gəlmədiyimiz bu söz “Divanü lüğət-it-türk”də “kulunla”, yəni “madyanın doğması” kimi, İbn Mühənnə lüğətində “kulun”/ “kiçik at yavrusu” qeyd edilmiş, lakin günümüze qədər gəlib çatmamışdır.

Kəñrən. Abidədə rast gəlinən maraqlı feillərdən biri olan bu söz yalnız bir dəfə 34-cü sətirdə keçir. Ə.Rəcəbli bu sözü “xəfif səs çıxarmaq” kimi tərcümə edir. *“...kiçəkən rəyür”/ “gecə sıtqıya-sıtqıya ağlayır”*. Lakin Ə.Şükürlü sözün tərcüməsini “hönkürmək” verir. “İrk bitig”in dilimizə tərcümə olunmuş başqa bir nüsxəsində bu feil “sızıldamaq” (3, 104) kimi verilir. Daha sonra bu sözə rast gəlinmir.

Kon. “qonmaq, məskunlaşmaq” mənasını bildirən bu feil türk dili leksikasının ən qədim qatlarında yer alan, müasir dövrdə isə Azərbaycan dilində “qonaq” sözünün tərkibində, Türkiyə türkcəsində “konak”, “gece kondı” sözlərində yaşamağa davam edən bu feil “İrk bitig” də iki dəfə, *“Turuyaya kuş tüşnəkinə konmuş”/ “Durna quşu düşərgəsinə qonmuş”* (7, 396) işlənmişdir. Qədim

türk yazılı abidələrindən “Kül Tigin”, “Bilgə Xaqan” və “Tonyukuk” da rast gəldiyimiz bu feili Mahmud Kaşğari və İbn Mühənnə da lüğətlərinə daxil etmişdir.

Məqülə. “nəşəlmək, zövq almaq” mənalarını ifadə edən bu feil abidədə 4 yerdə işlənir. “Yarın-yirkə altın örgin üzə olurıpan mən(q)ləyir mən”/ “Gecə-gündüz qızıl taxtın üstündə oturub zövq alıram”. Lakin digər göy türk abidələrində və “Divanü lüğət-it-türk”də bu feilə rast gəlinmir.

On. Abidədə yalnız bir dəfə rast gəlinən bu feil “rəngi solmaq, ağarmaq” mənalarında işlənmiş və daha sonra “Divanü lüğət-it-türk” də “onq”/ “solmaq”, “onquk” / “solmaq, rəngi atmaq”, İbn Mühənnə lüğətinə isə “onmak” / “bir rütbe və paye sahibi olmaq” kimi daxil edilmişdir. Görünür feil sonradan işləkliyi itirmiş və passif fonda keçmişdir.

Oz. Abidədə 3 yerdə rast gəldiyimiz bu feil “xilas olmaq, qurtulmaq” mənalarında həm də “Bilgə Xaqan” abidəsində, “dağıtmaq” mənasında isə “Kül tigin” və “Bilgə Xaqan” abidələrində rast gəlinir. “Divanü lüğət-it-türk”ə daxil edilməyən bu sözün İbn Mühənnə lüğətində keçən mənası da fərqlidir; “ozmaq” / “önce gelmek, ireli keçmek” (4, 55). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Fuad Köprülü “ozan” sözünün İbn Mühənnə lüğətində işlənən “ozmaq” feilindən yarandığı fikrini irəli sürmüşdür. Lakin bu feilin həmin sözün kökü olduğu mübahisəlidir.

Öt/Öd. “Öyüd vermək, nəsihət vermək” mənasında işlənən bu sözü daha sonra “Divanü lüğət-it-türk” də “ötlük” / “öyüd”, “övt” / “öyüd” formalarında görürük. “Eski uyğur türkcəsi sözlüğü” ndə də bu söz “öt” / “nasihat” mənasında işlənmişdir. Ə.Rəcəbli bu sözü 29-cu misrada “dua etmək”, 90-cı misrada isə “nəsihət vermək” kimi tərcümə edir.

Ögir. “sevinmək, məmnun olmaq”. 8 dəfə abidədə işlənir. “Eski uğur sözlüğü” nə daxil edilən bu sözün “Divanü lüğət-it-türk” də və İbn Mühənnə lüğətində qarşılığı yoxdur. “Bilgə Xaqan” abidəsində rast əlinir. “*Olurtukıma öltəçiçə sakınığma terk bağlar, bodun, ögürüp, sebinip toktamış közü yögərü körti*” / “*Mən oturduqda, öləcəyinə kədərənən türk bəyləri, xalqı öyünüb sevinib toxtamış gözü ilə yuxarı baxdı*”.

Sokuş. Bu feil “İrk bitig” abidəsində müstəqil feil kimi müxtəlif məqamlarda iki fərqli mənada işlənir. 1. “qarşılaşmaq”, 2. “savaşmaq, vuruş”. “*Utru eki aylıq kişi oğlın sokuşmuş*”/ “*Qarşıda iki aylıq insan oğlu ilə qarşılaşmış*”. Lakin Ə.Şükürlü Ə.Rəcəblinin savaşmaq məqamında verdiyi sokuş feilini də “qarşılaşmaq” kimi tərcümə edir. A. Caferoğlunun “Eski uyğur türkcəsi sözlüğü” ndə də bu feil iki mənə ifadə edir. 1. “saplanmaq”, “karşılaşmaq”. “Divanü lüğət-it-türk” əsərində isə Kaşğari bu feili tam fərqli mənada “döyərək xırdalamaq işində köməkləşmək və yarışmaq” kimi göstərir.

Suçulun. “açılmaq, çıxmaq, düşmək”. Abidədə sadəcə bir dəfə rast gəlinir. “*Toğan kuş teñridin kodı tabışğan tıpən kapmış, toğan kuş turnakı suçulınmış*” / “*Doğan quş(şahinin) caynağı (dovşana) batıb yuxarı qalxmış, dovşanın dərisi yırtılıb qaçaraq getmiş*”. “Eski uyğur türkcəsi sözlüğü” nə “suçulmak/çekilmek”, “suçulunmak/soyunmaq” kimi daxil edilmişdir. “Divanü lüğət-it-türk”də bu söz yoxdur, lakin ona çox bənzəyən başqa bir feil işlənir “suçul/ çiçək açılması, çıxmaq, soyunmaq”.

Tərit. “tərləmək deməkdir. Abidədə yalnız bir dəfə 77-ci sətirdə rast gəlinir. “*Tığ at kudrukın tükün tikrət yazıg kodı yadrat tookuz kat üçügrüp, topı uluğ ança tərirtün*”/ “*Kürən atın quyruğunu düyüb yel kimi yazı boyu çapdır, doqquz qat kimi bağla, böyük eləcə tərləsin*”

Ula. Abidədə yalnız bir yerdə 73-cü sətirdə işlənmişdir. “bağlamaq, qoşmaq” kimi tərcümə olunmuşdur. “*Sınukının səpərmən, üzükünün ulayur mən*” / “*Sınıqları birləşdirəmə, üzülmüşləri calaşdıraram*”. Orta əsr abidələrindən “Divanü lüğət-it-türk” də qeyd olunan “ula” “ulaşmaq, calamaq, tapışmaq” mənası ifadə edir. “Eski türkce sözlüg”ə daxil edilməmişdir.

Urılan. “oğlan doğmaq, nəsil vermək”. Abidədə yalnız 1 dəfə işlənir. “*Üçünç kunçuy urılanmış*” / “*Üçüncü xanımı nəsil vermiş*”. Maraqlısı odur ki, abidədə nəsil vermək mənasında iki müstəqil feil işlənir: “butula”, “urılan”. Butula heyvana məxsus, urılan isə insane məxsusdur. Bu isə qədim türk yazılı abidələrinin leksikasının çox zəngin olduğunu bildirir. Mahmud Kaşğaridə “urılan” feili olmasa da, bu feilin şəkildəyişmiş forması “urı”/“oğul övlad” işlənmişdir.

Ur. Abidədə bir neçə yerdə rast gəlinən ur feilinin müasir türkcədə qarşılığı “vurmaq, həkk etmək, yazmaq”dır. Bu feil həm oğuz abidələrində- “Kül Tigin”, “Bilgə Xaqan”, həm də daha

sonrakı türk dillərinin yazılı abidələrində (“Divanü lüğət-it-türk”, İbn Mühənnə) və lüğət fondunda aktiv işlənmişdir.

Yanqra. Bir dəfə işlənmişdir. “*Uzuntonluğ küzünüzün kölgə içgünmüş, yarın yanrayur*”/ “*Uzundonlu güzgülünü gölə düşürmüş, gündüz yana-yana ağlayır*”. Bu sözü Ə. Şükürlüdə ağlamaq kimi tərcümə etmişdir. “Divanü lüğət-it-türk” əsərində isə “yanqra” “gizli şeyi açıqlamaq, söyləmək” mənasında qeyd olunmuşdur.

Yaru. “*Tan tanlardı, udu yir yarudu, udu kün toğdı...*”/ “*Dan söküldü ardınca yer işıqlandı*”. “ışılmaq, parlamaq”. Abidədə sadəcə iki sətirdə rast gəlinən bu feil “Divanü lüğət-it-türk”ə də daxil edilmişdir. “Qutadğu bilik” də də var: “*Kara tün yaruttu yaruk kündüzün*”.

Yadrat. Abidədə yalnız bir dəfə 77-ci sətirdə keçən bu sözü dilimizə edilən tərcümələrdəki mənalar üst-üstə düşür. Ə.Rəcəbli “yerə salmaq, əldən buraxmaq” kimi tərcümə etmişdir. “*Tığ at kudruukın tükün tikət yazıg kodı yadrat tookuz kat üçügrüp, topı uluğ ança tərirtün*”/ “*Kürən atın quyruğunu diyüb yel kimi yazı boyu çapdır, doqquz qat kimi bağla, böyük eləcə tərirləsin*”. Ə.Şükürlünün tərcüməsi: “*Boz, dəcəl atın quyruğuna diyün vur və onu qaldırmağa imkan ver. Tənbəl atın quyruğunu aşağı burax*”. İrk Bitigin dilimizə kollektiv tərcümə nəşrində bu feilin tərcüməsi “yerə yaymaq, yerə sərmək” kimi qeyd olunmuşdur. Eski türkce sözlüyə daxil edilməmişdir.

Yıdıt. “iyənmək, çürümək” Abidədə sadəcə bir dəfə 91-ci sətirdə rast gəlinir: “*Yılka təgmişig yıdıtmayın...*”/ “*İlinə çatmışı(yaşı çatmışı, qocalmışı) yürütməyim*”. Ə.Şükürlü isə bu sətri “*Yaşa çatmışı öldürürəm*” kimi tərcümə edir. “Eski uyğur türkcəsi”ndə bu sözün tərcüməsi “kokmaq” kimi göstərilmişdir. “Divanü lüğət-it-türk”də “yıdıhla” və “yıdıhlan” sözlərinə rast gəlik ki, bunlar da “qoxlamaq” və “qoxmaq” kimi tərcümə olunur.

Yori. Qədim türk yazılı abidələrinin leksik qatında feil kimi aktiv işlənmə tezliyinə sahib olan bu söz “İrk Bitig” abidəsində 7 dəfə, eyni zamanda “Ongin”, “Kül Tigin”, “Bilgə Xaqan”, “Tonyukuk” və s. abidələrdə işlənmişdir. “yürüyüş etmək, getmək” mənalarını ifadə edən yori feilini Mahmud Kaşğari “Divanü lüğət-it-türk” ə də daxil etmişdir. “*...yatıqlıq turğuru yoriyur mən*”/ “*yatanları durğuzaraq qaçıram*”(7, 392). “Qutadğu bilik” də: “Yorımaz ne yatmaz udımaz odug”

Yuxarda qeyd etdiyimiz feillərdən başqa abidədə “al”(almaq), “bil”(bilmək) “eşid”(eşitmək), “iç”(içmək), “kal”(qalmaq), “kap”(qapmaq), “ötün”(müraciət etmək), “sın”(sınmaq), “sebin”(sevinmək), “saç”(saçmaq), “sanç”(sancmaq), “təg”(dəymək), “ti”(demək), “tiril”(dirilmək), “tükə”(tükənmək), “tur”(durmaq), “tut”(tutmaq), “türt”(dürmək), “ton”(donmaq), “tiñlə”(dinləmək), “ut”(udmaq), “ürkit”(ürkətmək), “yi”(yemək), “yar”(yarmaq), “yara”(yaramaq), “yarıl”(yarılmaq), “yağ”(yağmaq) feilləri də işlənmişdir. Lakin bunlar həm qədim türk dilinin leksikasında, həm də daha sonrakı dövrlərdə aktiv işlənilib günümüzdə qədər gəlib çatdığı üçün xüsusi olaraq qeyd edilməmişdir. Və belə nəticəyə gəlik ki, abidənin lüğət tərkibində yer alan feillər özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Burada həm qədim dövr türk yazılı abidələrində və orta əsr abidələrində yer alan feillər, həm də bu abidə üçün spesifik hesab edə biləcəyimiz “artat”, “butula”, “əñlə”, “kulunla”, mənə, “sokuş”, “ula”, “yanqra”, “yadrat”, “yıdıt” feillər var.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Bayat F, Aliyeva E. M “Eski türkce sözlük”, İstanbul, 2008, 255 səh.
2. Caferoğlu A. “Eski uğur türkcəsi sözlüğü”, İstanbul, 1968, 320 səh.
3. “İrk Bitig”, kollektiv kitab, Bakı, 2013, 120 səh.
4. İbnü-Mühənnə lüğati, İstanbul, 1934, 105 səh.
5. Kaşğari M. “Divanü lüğət-it-türk”, Bakı, 2006 I-IV cildlər
6. Rəcəbov Ə. “Uyğurlar”, Bakı, 1996, 83 s.
7. Rəcəbov Ə. “Qədim türk yazısı abidələrinin dili”, Bakı, 2006, 479 səh.
8. Şükürlü Ə. “Qədim türk yazılı abidələrinin dili”, Bakı, 1993, 330 səh
9. Tekin T. “The book of omens”, Wiesbaden, 1993, 133 səh
10. Ünlü S. “Karahanlı türkcəsi sözlüğü”, Konya, 2012, 1047 səh”

XÜLASƏ

“İrk Bitig” göy türk əlifbası ilə qədim uyğur dilində yazılmış fal kitabıdır. Abidənin leksikasının feil qatı olduqca zəngindir. Burada qədim uyğur dilinin leksik qatında yer alan sözlər vardır ki, bu sözləri digər türk yazılı abidələrinin mətnlərində, daha sonra orta əsr abidələrində və müasir dövr türk dillərinin leksikasında öz məzmun və formasını qoruyub saxlamışdır. Bununla belə, abidədə bir qisim feillər var ki, bunlar yalnız “İrk Bitig”də işlənir. Abidədə işlənən bu cür feillər müəyyənləşdirilmiş və müqayisəyə cəlb olunmuşdur.

Açar sözlər: *İrk Bitig, göy türk yazılı abidələri, qədim uyğur dili, feillər, müqayisə.*